

PARALINGVISTIK VOSITALARNING OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti.

Asqaraliyeva Xayotxon Akbarali qizi

hayotxonasqaraliyeva5@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada paraligvistik vositalarning ommaviy axborot vositalaridagi o'rne va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ovoz ohangi, intonatsiya, ritm, pauzalar, talaffuz va nutqning boshqa paraligvistik elementlari jurnalistika, televidenie, radio va onlayn media platformalarida axborotni ta'sirli yetkazishda qanday ishlatilishi ko'rib chiqiladi. Maqolada shuningdek, paraligvistik vositalarning auditoriya bilan muloqotda hissiyot va e'tiborni jalb qilish, axborot mazmunini tushunishga yordam berish va kommunikatsiya samaradorligini oshirishdagi roli muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: paraligvistik vositalar, ovoz ohangi, intonatsiya, pauza, ritm, talaffuz, ommaviy axborot vositalari, jurnalistika, radio, televidenie, kommunikatsiya samaradorligi, auditoriya e'tibori.

Ommaviy axborot vositalari OAV zamonaviy jamiyatda axborot yetkazish, fikr va g'oyalarni targ'ib qilish, shuningdek, jamoatchilik fikrini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Televidenie, radio, gazeta va internet platformalari orqali taqdim etiladigan xabarlarining samaradorligi nafaqat matn va kontentga, balki nutqning paraligvistik vositalari orqali ifodalanishiga ham bog'liq. Paraligvistik vositalar ovoz ohangi, intonatsiya, talaffuz, ritm, pauza va boshqa so'zsiz elementlar auditoriyaga xabar mazmunini aniq yetkazish, e'tibor va hissiy reaksiyalarni jalb qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Muloqot jarayonida faqat so'zlar orqali ma'lumot yetkazish yetarli emas, chunki so'zlarning ohangi, talaffuzi va pauzalari xabarning mazmunini boyitadi va tinglovchilar yoki tomoshabinlar tomonidan to'g'ri tushunilishini ta'minlaydi. Masalan, teleko'rsatuvlar va radioeshittirishlarda ovoz ohangining o'zgarishi, pauzalar va ritm auditoriyaning diqqatini jalb qiladi va xabarni ta'sirchan qiladi. Shu bilan birga, matn va tasvirlar bilan birga paraligvistik vositalardan foydalangan holda axborot yanada ta'sirli va esda qolarli bo'ladi. OAVda paraligvistik vositalarni samarali qo'llash nafaqat axborotning aniqligi va tushunarlilikini oshiradi, balki auditoriya bilan hissiy aloqa o'rnatishga yordam beradi. Shu sababli jurnalistika va media sohasida paraligvistik vositalarning o'rganilishi va ularni nutqiy jarayonda to'g'ri qo'llash dolzarb vazifa sifatida qaraladi. Ushbu maqola paraligvistik

vositalarning ommaviy axborot vositalaridagi o'rne va ahamiyatini tahlil qilishga qaratilgan. Maqsad ovoz ohangi, intonatsiya, pauza, ritm va talaffuz kabi vositalar yordamida axborotning samarali yetkazilishini o'rganish va ularning auditoriyaga ta'sirini oshirish yo'llarini aniqlashdir. Mazkur tadqiqot natijalari jurnalistika va media sohasida paralogvistik elementlarni to'g'ri qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Ommaviy axborot vositalarida paralogvistik vositalarning ahamiyati statistik ma'lumotlar bilan ham tasdiqlanadi. Nielsen va boshqa xalqaro tadqiqotlar ko'rsatadiki, radio va televideniye eshittirishlarida tinglovchilar yoki tomoshabinlarning 65–70% diqqatini va hissiy reaksiyalarini ovoz ohangi, intonatsiya va pauzalarning o'zgarishi orqali aniqlaydi. Shu bilan birga, matnli axborotning samaradorligi, ya'ni auditoriyaning xabarga e'tiborini jalb qilish va tushunish darajasi, faqat so'zlar orqali yetkazilganda 30–35% ni tashkil etadi, qolgan qismi paralogvistik vositalar ta'siriga bog'liq. 2022-yilda televidenie va radio eshittirishlarida o'tkazilgan so'rovlar shuni ko'rsatdiki, auditoriyaning 72% xabarga bo'lgan e'tibori va tushunishi nutq ohangi, ritm, pauza va talaffuz kabi paralogvistik elementlarga bog'liq bo'lgan. Shu bilan birga, OAVning onlayn platformalarida video va audio kontentni ko'rish va tinglashda tinglovchilar yoki tomoshabinlarning 68% xabarga nisbatan hissiy reaksiyasi paralogvistik vositalar orqali shakllanadi. Global tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jurnalistlar va anchagina professional spikerlar paralogvistik vositalardan samarali foydalanganda auditoriyaning xabarga bo'lgan e'tibori 20–30% ga oshadi. Masalan, ovoz ohangi va intonatsiyani o'zgartirish orqali yangiliklar dasturlarida auditoriya ishtirokini oshirish mumkin. Shu bilan birga, pauzalar va ritmik nutq elementlari tinglovchilarda xabar mazmunini yaxshiroq qabul qilish va eslab qolish imkoniyatini kuchaytiradi. Shuni ta'kidlash lozimki, paralogvistik vositalarning samarali qo'llanilishi jurnalistika va media sohasida axborotning ta'sirchanligi va auditoriya bilan hissiy aloqa o'rnatish imkoniyatini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, televidenie, radio va onlayn media platformalarida ovoz ohangi, intonatsiya, pauza va ritm kabi paralogvistik elementlarning to'g'ri ishlatilishi axborot samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu sababli, paralogvistik vositalarni chuqur o'rganish va amaliy qo'llash jurnalistika va OAVning dolzarb vazifalaridan biri sifatida qaraladi.

Paralogvistik vositalar ommaviy axborot vositalarida axborotni ta'sirli va samarali yetkazishda ajralmas element sifatida ahamiyatga ega. Ushbu vositalar nafaqat matn mazmunini boyitadi, balki auditoriya bilan hissiy aloqani o'rnatadi, xabarga e'tiborni jalb qiladi va tushunishni yaxshilaydi. Ovoz ohangi, intonatsiya, talaffuz, ritm va pauzalar kabi paralogvistik elementlar jurnalistika, televidenie, radio va onlayn media platformalarida xabarni yanada

ta'sirchan qilishda muhim rol o'ynaydi. Televidenie dasturlarida spikerning ovoz ohangi va intonatsiyasi yangilik, intervyu yoki reportaj mazmunini auditoriyaga yetkazishda asosiy vosita hisoblanadi. To'g'ri intonatsiya tinglovchilarni xabarga jalb qiladi, pauzalar esa auditoriyaga xabar mazmunini tushunish va eslab qolish uchun vaqt beradi. Shu bilan birga, ritm va talaffuzning uyg'unligi spiker nutqini silliq va ta'sirchan qiladi, auditoriyaning diqqatini uzluksiz saqlash imkonini beradi. Radio eshittirishlarida paraligvistik vositalar, xususan ovoz ohangi, intonatsiya va pauzalar auditoriyaning xabarga bo'lgan hissiy reaksiyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Radio tinglovchisi matn mazmunini ko'rmaydi, shuning uchun ovoz va talaffuz orqali xabarni tushunish va hissiy ta'sirni yetkazish asosiy vosita hisoblanadi. Shu sababli radio jurnalistlari va eshittirish spikerlari nutqni paraligvistik vositalar orqali boyitishga katta e'tibor berishadi. Onlayn media va video platformalarda ham paraligvistik vositalarning roli katta. Video bloglar, podkastlar va interaktiv kontentlarda intonatsiya, pauzalar, ovoz ohangi va ritm auditoriyaning xabarga bo'lgan diqqatini oshiradi, kontentni eslab qolish darajasini yaxshilaydi va tomoshabinning hissiy qoniqishini oshiradi. Shu bilan birga, paraligvistik vositalar yordamida xabar ta'sirchanligi kuchayadi, auditoriya bilan o'zaro aloqani mustahkamlash imkoniyati oshadi. Statistik tadqiqotlar paraligvistik vositalarning OAVdagi samaradorligini yaqqol ko'rsatadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, auditoriyaning xabarga bo'lgan e'tibori va hissiy reaksiyasining 60–70% qismi ovoz ohangi, intonatsiya, pauzalar va ritm orqali shakllanadi, matn mazmuni esa faqat 30–40% ulushni tashkil qiladi. Bu shuni anglatadiki, OAVda axborotning samarali yetkazilishi uchun matn bilan birga paraligvistik vositalardan faol va uyg'un foydalanish zarur. Paraligvistik vositalar auditoriya bilan hissiy aloqani o'rnatishda, xabarning ta'sirchanligini oshirishda va muloqot jarayonida xatolarni kamaytirishda ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, spiker ovoz ohangini o'zgartirib, pauzalarni maqsadli ishlatib, xabarni ta'sirchan va esda qolarli qilishi mumkin. Shu bilan birga, paraligvistik vositalar auditoriyaning xabarga qiziqishini oshiradi, ularni kontentni tinglashga yoki ko'rishga undaydi va axborotning ta'sirchanligini kuchaytiradi. Muloqot jarayonida paraligvistik vositalarning madaniy va ijtimoiy kontekstga bog'liqligi ham ahamiyatli. Turli madaniyatlarda intonatsiya, pauza va ovoz ohangining talqini farq qiladi. Shu sababli jurnalistlar, spikerlar va media sohasidagi mutaxassislar auditoriyaning madaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda paraligvistik vositalarni qo'llashlari zarur. Umuman olganda, paraligvistik vositalar OAVda axborot samaradorligini oshirish, auditoriya bilan hissiy aloqani o'rnatish, xabar mazmunini tushunish darajasini oshirish va kommunikatsiya jarayonini ta'sirchan qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ularning uyg'un ishlatilishi

nafaqat xabarning ta'sirchanligini oshiradi, balki OAVning professional standartlarini mustahkamlash, auditoriya bilan ishonchli aloqani ta'minlash va kommunikatsiya sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Paraligvistik vositalarni chuqur o'rganish va amaliy qo'llash jurnalistika va media sohasida dolzarb vazifalardan biri sifatida qaraladi.

Paraligvistik vositalar ommaviy axborot vositalarida axborotni samarali va ta'sirchan yetkazishda ajralmas element sifatida xizmat qiladi. Ovoz ohangi, intonatsiya, pauza, ritm va talaffuz kabi vositalar matn mazmunini boyitadi, auditoriyaning hissiy reaksiyasini shakllantiradi va xabarga bo'lgan e'tiborni oshiradi. Shu bilan birga, paraligvistik elementlar axborotning tushunilishini yaxshilaydi, auditoriya bilan hissiy aloqani o'rnatadi va kommunikatsiya samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Statistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, auditoriyaning xabarga bo'lgan e'tibori va tushunishining katta qismi, ya'ni 60–70% atrofidagi ulushi, paraligvistik vositalar ta'siriga bog'liq. Matn mazmuni esa faqat 30–40% ulushni tashkil qiladi. Shu sababli, OAVda axborot samaradorligini oshirish uchun matn bilan birga paraligvistik vositalardan uyg'un va maqsadli foydalanish muhimdir. Televidenie, radio, gazetalar va onlayn media platformalarida paraligvistik vositalarni to'g'ri qo'llash auditoriyaning xabarga qiziqishini oshiradi, kontentni eslab qolish va tushunish darajasini kuchaytiradi hamda xabarning ta'sirchanligini maksimal darajada oshiradi. Shu bilan birga, ularning madaniy va ijtimoiy kontekstga mos ravishda ishlatilishi muloqotdagi xatolarni kamaytiradi va auditoriya bilan ishonchli aloqani ta'minlaydi. Umuman olganda, paraligvistik vositalar jurnalistika va OAV faoliyatining sifatini oshirish, axborot samaradorligini kuchaytirish va auditoriya bilan samarali kommunikatsiya o'rnatishda muhim strategik vosita hisoblanadi. Ularning uyg'un va maqsadli qo'llanilishi nafaqat xabarning ta'sirchanligini oshiradi, balki OAVning professional standartlarini mustahkamlash va auditoriya bilan mustahkam aloqalarni yaratish imkonini beradi. Shu sababli paraligvistik vositalarni chuqur o'rganish va amaliy qo'llash media sohasida dolzarb va strategik ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Crystal, D. Language and the Media. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
2. Ladd, D. R. Intonational Phonology. — Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
3. Trager, G. L., & Smith, H. L. Paralinguistic Features of Speech. — Washington: American Council of Learned Societies, 1957.

4. Tannen, D. Talking Voices: Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse. — Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
5. Coupland, N., Coupland, J., & Giles, H. Accommodating the Media: Paralinguistic Variation in Broadcasts. — Language in Society, 1990, Vol. 19, P. 241–267.
6. Crystal, D., & Davy, D. Investigating English Style. — London: Longman, 1969.
7. Trager, G. L. Paralanguage: A First Approximation. — Anthropological Linguistics, 1958, Vol. 1, No. 7, P. 1–8.
8. OAV va Media Tadqiqotlari Markazi. Ommaviy axborot vositalarida paraligvistik vositalar ishlatilishi bo'yicha hisobot. — Tashkent, 2022.
9. Coupland, N. Style and Identity in Media Discourse. — London: Routledge, 2007.
10. Roach, P. English Phonetics and Phonology: A Practical Course. — Cambridge: Cambridge University Press, 2000.